

METODIKA TVORBY ODBORNÉHO TEXTU

Jiří Kratochvíl, Ústřední knihovna PŘF MU

Úvod

Během vysokoškolského studia vytvářejí studenti řadu odborných textů, v nichž mají prokázat především schopnost na základě získaných vědomostí analyzovat a řešit různé problémy, které se týkají jejich oboru. Těmito texty jsou především seminární práce, na nichž si procvičí vlastní psaní a především si prohloubí znalosti studovaného oboru. Získají tak dostatek zkušeností, jež zúročí při tvorbě pomyslného vrcholu jejich písemného projevu – diplomové práce. Přestože je na knižním trhu celá řada příruček, které se problematikou tvorby odborných textů zabývají, žádná z nich komplexně téma metodiky tvorby odborného textu nemůže řešit. Důvodem je skutečnost, že po obsahové stránce je podoba každého odborného textu ovlivněna tématem a oborem, na nějž se specializuje, přičemž formální úprava textu je pak stanovena konkrétními pravidly každé univerzity, popřípadě jejích fakult, či dokonce jednotlivých kateder. Následující rady a podněty proto chápeme rovněž jako obecná doporučení, jak při tvorbě odborného textu postupovat.

Čtyři základní pravidla tvorby odborného textu

V knize *Jak napsat diplomovou práci* Umberto Eco¹ srozumitelně a velmi přesně definuje čtyři pravidla, jimiž by se student měl při tvorbě odborného textu řídit. Připomeňme si je a opatřme krátkým komentářem:

- 1. Téma odpovídá zájmům posluchače** – studentovi bývá zpravidla nabídnuto několik témat, z nichž si může vybrat, nebo si téma zvolí sám. Při volbě oblasti jeho zájmu by si měl student téma pečlivě rozmyslet, je-li v jeho oboru skutečně přínosem, je-li aktuální a je-li jej schopen zpracovat. Studentův text může být totiž odrazovým můstkem pro další vědeckou činnost nejen jeho, ale i jeho kolegů.
- 2. Prameny nutné pro zpracování tématu jsou dostupné** – současně během rozvažování o volbě tématu by se měl student ujistit, existuje-li dostatek relevantních zdrojů, z nichž by mohl čerpat.
- 3. Zpracovatelnost odpovídá kulturní úrovni kandidáta** - při zvolení tématu, které je zaměřené na dosud ne příliš často řešenou problematiku, musí student počítat s menším množstvím informačních zdrojů, čímž se zvyšují nároky na pisatelovy odborné znalosti. Student by měl proto pečlivě uvážit, je-li skutečně schopen určité téma zpracovat, případně se poradit s případným budoucím vedoucím práce.
- 4. Metodologické předpoklady pro daný výzkum musí odpovídat zkušenosti a průpravě studenta** – při psaní odborného textu musí mít student jasno v metodě, kterou bude daný problém řešit. Právě seminární práce jsou možností, jak si různé metody vyzkoušet a získat tak zkušenosti i povědomí, která z metod studentovi vyhovuje.

Volba tématu

Již jsme se zmínili, že studentovi je téma práce nabídnuto nebo si je může zvolit sám. Jde-li o seminární práci, vyučující na začátku semestru nabídne několik témat, z nichž si studenti vybírají. Jestliže je žádné téma nezaujme, mohou se individuálně domluvit s vyučujícím na vlastním navrženém tématu. Obdobný přístup bývá i při volbě tématu diplomové práce. Jednotlivé katedry zpravidla navržená témata zveřejňují na katederních nástěnkách, webových stránkách apod. Nevychovuje-li studentu žádné z témat a má návrh vlastní, osloví vyučujícího,

---

¹ ECO, Umberto. *Jak napsat diplomovou práci*. Olomouc : Votobia, 1997. s. 26-27.

o němž se domnívá, že mu může být v dané problematice nápomocný svými radami a zkušenostmi. Student musí pochopitelně očekávat, že jej vyučující může odmítnout například z důvodu již velkého počtu diplomantů, jimž již vede jejich práce. Jako nejvhodnější se jeví situace, kdy studenta s nabídkou psát diplomovou práci osloví samotný vyučující, jenž má zájem o spolupráci na základě studentovy aktivity během studia.

Výběr tématu by měl proběhnout na přelomu druhého a třetího roku pětiletého studia, u tříletých bakalářských programů se doporučuje počátek roku druhého. Student se již orientuje ve svém studiu a má základní teoretické poznatky, na jejichž základě může volit téma své práce. Čím dříve v psaní své práce začne, tím dříve si může ověřit, zdali zvolil vhodné téma, aby měl možnost si je, popřípadě obor ještě včas změnit. I kdyby tak učinil, v té době bude mít již zkušenost s analýzou různých zdrojů. Pokud jde o seminární práce, v počátcích studia je student odkázán na vlastní středoškolské vědomosti a čerstvě získané znalosti vysokoškolské.

Jde-li o volbu konkrétního tématu, doporučuje se je úzce vymežit. Například téma Česká literatura v 2. pol. 20. století je široké, a i když je zúžíme na českou prózu, nadále bude příliš obsáhlé. Vhodnější je vymežit časově určité období a zaměřit se na určitou tendenci v české próze jako např. Reflexe normalizačního období v české próze 90. let 20. století.

Výběr vedoucího práce

Při výběru vedoucího diplomové práce by měl student brát zřetel na to, jestli jím oslovený vyučující je odborníkem na problematiku, kterou se chce ve své práci zabývat. Zároveň by se měl na vedoucího práce informovat, a to především od svých přátel, nejlépe od studentů, kteří byli daným vyučujícím při psaní textu již vedeni, aby získal povědomí o přístupu vyučujícího k úloze vedoucího práce, o jeho profesní korektnosti apod. Vedoucí práce se totiž na řadu měsíců stane studentovým partnerem, který svými cennými radami, připomínkami a celkovým přístupem zásadně práci studenta ovlivňuje.

Vyhledávání sekundárních zdrojů

Než započneme vlastní psaní textu, je třeba se seznámit s dosavadními poznatky týkajícími se námi zvoleného tématu. Zjišťujeme je především z literárních zdrojů, přičemž svou pozornost zaměřujeme na primární a sekundární prameny, zdroje. Budeme-li se věnovat již zmíněnému tématu o české próze, primárními zdroji označujeme vlastní beletristická díla. V našem případě například román Michala Viewegha Báječná léta pod psa. Sekundárními zdroji je pak veškerá literatura, která se k dané tematice váže, tj. např. recenze o Vieweghově románu, studie věnující se dané problematice apod.

Protože student bude s různými prameny často pracovat, je praktičtější si primární literaturu zakoupit. Je totiž předmětem našeho zájmu, a proto je lepší ji mít stále po ruce s možností si do ní zapisovat různé poznámky. Obdobný postup doporučujeme i u sekundární literatury, konkrétně u základních publikací, jichž při psaní textu budeme nejvíce využívat.

V současnosti, kdy je internet v domácnosti takřka samozřejmostí, není problém si zjistit, kde se zdroje nacházejí. Využíváme katalogů knihoven, knihkupectví, díky jimž zjistíme, které prameny jsou kde k sehnání. Některé z nich bývají mnohdy snadno dostupné, jako je tomu například v případě různých tiskovin, které vycházejí i v elektronické podobě (Např. www.mfdnes.cz, www.pravo.cz). Dalším ze zdrojů literatury jsou pochopitelně bibliografie, které bývají připojeny ke každému odbornému textu, zpravidla na jeho konci.

Zhodnocení relevantnosti zdrojů

Záleží na specifčnosti tématu, existuje-li k němu mnoho nebo naopak málo zdrojů. Při tvorbě práce musíme zajistit co nejvíce těchto pramenů, abychom byli maximálně obeznámeni s dosavadními poznatky ve studentem zvolené problematice. Zároveň ale

musíme tyto zdroje třídit podle jejich informační hodnoty. V první fázi je s tímto tříděním obvykle nápomocný vedoucí práce, který studentovi doporučí ke studiu konkrétní literaturu. V ní bychom měli nalézt soupis další doporučené literatury a je již na nás, abychom si z tohoto seznamu vybrali další vhodné prameny. Při tomto postupu je vhodné si vytvořit si nějaký systém, v jehož rámci si zapisujeme bibliografické údaje o zdroji, z něhož jsme čerpali nebo se chystáme čerpat. Zároveň si můžeme ověřovat, jde-li o vhodný zdroj či nikoli. Jeho relevantnost je možno poznat několika způsoby. Tím prvním je vlastní znalost problematiky, díky níž jsme již sami schopni rozpoznat, je-li autor zdroje v oboru skutečnou autoritou. Další možnostmi jsou konzultace s vedoucím práce, který nám může uvést další autority, z jejichž zdrojů je možno čerpat. Třetí možností je zjistit si, v jakém množství jsou texty konkrétního autora citovány, což lze ověřit například v databázích citací článků. V nich můžeme zjistit nejen, jaké příspěvky byly v různých publikacích otištěny, ale také kým a jak často byly citovány. Počet citovanosti článků pak poukazuje na informační kvalitu příspěvku.

Analýza zdrojů

Ve chvíli, kdy máme informační zdroje shromážděny, započíná jejich studium. Postupně se musíme s nimi seznámit, abychom získali základní povědomí o dané problematice, kterou se zabýváme. Poté ji totiž můžeme odborně řešit a vytvořit si první výsledky, závěry. Následným krokem je seznámení se se zdroji, které jsou k oblasti našeho problému konkrétnější, díky čemuž můžeme naše první výsledky přehodnotit, zkontrolovat a vytvořit si vlastní názor na řešený problém.

Vlastní psaní práce

K psaní vlastního odborného textu přistupujeme individuálně. Někomu vyhovuje psát postupně po částech, jiný je schopen si veškeré myšlenky utříbit v mysli tak, že posléze je schopen během několika dnů intenzivního psaní práci vytvořit. Zpravidla ale text vzniká po částech, neboť vedoucí práce chce mít průběžný přehled nejen jak daleko diplomant v psaní pokročil, ale především orientuje-li se v zadaném tématu. Uveďme si ale nyní několik dobře míněných rad, které při psaní odborného textu je možné využít.

- **budme střídmi v užívání terminologie** – v odborných textech se pochopitelně nevyhneme užívání cizích slov, různých termínů apod. V první řadě je třeba si uvědomit, že musíme termíny vysvětlit. Výjimkou jsou pochopitelně termíny všeobecně známé, které se mnohdy i v běžném rozhovoru používají. Chceme-li přesto v našem textu používat často termíny a vytvořit tak dojem vědeckosti naší práce, mějme na paměti, že musíme bezpečně ovládat jejich význam, musíme být schopni je vysvětlit. Doporučuje se proto termíny používat v omezené míře a raději je nahradit českým ekvivalentem. Vyžaduje-li však téma práce opakování daného termínu, měl by být jeho význam opětovně různými způsoby stručně zopakován a čtenáři tak připomenut.
- **dodržujeme při psaní zásady odborného stylu** – při psaní textu mějme na paměti, že píšeme odborný text a jemu také přizpůsobme náš styl psaní. Je vhodné si připomenout alespoň základní středoškolské poučky o odborném stylu. Nevyžaduje-li to dané téma, vyhýbáme se např. slovům knižním, archaickým, vulgarismům, argotu apod. Snažíme se nevytvářet příliš dlouhá a komplikovaná souvětí. V první fázi můžeme psát, jak nám věty plynou z mysli, ale poté si je pečlivě přečteme a případně rozdělíme do více vět.
- **neodbíháme od tématu** – často se autorovi stane, že se rozepíše natolik, že v rámci svého tématu začne řešit témata jiná, zjednodušeně řečeno „odbíhá od tématu“. Proto je vhodné postupně text opakovat po sobě číst, případně jej dát číst jiné osobě, aby měl zpětnou vazbu.

- **dodržujeme pravopisná a mluvnická pravidla** – je samozřejmostí, že text píšeme v souladu s oficiálně přijatými pravopisnými a mluvnickými pravidly. V současnosti jsou platná Pravidla českého pravopisu z roku 1993.
- **čleňme text do odstavců** – nevytvářejme dlouhé hutné texty, ale naopak je čleňme do odstavců, aby se staly přehlednými.
- **psaní začneme kdekoliv** – není třeba započít psaní práce první kapitolou. Jestliže jsme připravenější na kapitolu jinou, začneme jí a vytvářejme ji, jakoby předchozí kapitoly již existovaly. **Při tomto postupu je ale nutné mít ujasněnou celkovou strukturu práce a povědomí, o čem budou ostatní kapitoly pojednávat.**
- **vyberme si roli autora v odborném textu** – při psaní textu se musíme rozhodnout, v jaké osobě a čísle jej budeme psát. V 1. osobě jednotného čísla píšeme obvykle úvod a závěr práce. Stežejní kapitoly naší práce píšeme v tzv. autorském plurálu, plurálu inkluzivním, či formou neosobního vyjadřování.
- **Autorským plurálem** se míní ztotožnění vědce s pisatelem, což se projevuje označením sebe 1. osobou čísla množného (např. Poznámkový aparát *uvádíme* na konci každé kapitoly.). **Inkluzivní plurál** naopak zahrnuje autora a čtenáře do jedné osoby, která se vyjadřuje rovněž 1. osobou čísla množného (např. Poznámkový aparát *uvádějme* na konci každé kapitoly.). Další možností je **neosobní vyjadřování**, kdy uvádíme všeobecné mínění o daném problému. V tomto případě píšeme slovesa v rodu trpném, konkrétně pak pasívem neosobním (např. Poznámkový aparát *bývá uváděn* na konci každé kapitoly.).
- **nepřekládáme cizí jména a texty** – v našem odborném textu se mohou objevit jak cizí jména, tak i citace z cizojazyčné literatury. V obou případech je nepřekládáme. V případě překladu jmen by asi znělo skutečně komicky, kdybychom např. Tonyho Blaira uvedli jako Tondu Blaira. Máme-li pocit, že některou myšlenku z některého zdroje chceme doslovně citovat v naší práci, musíme ji přepsat doslovně, případně i s chybami, které se v původním zdroji vyskytly. V poznámkovém aparátu pak můžeme na chybné údaje upozornit, či uvést překlad citované myšlenky.
- **dodržujeme pravidla citování** – při citování musíme mít na paměti, že
  - četnost citací musí být v rozumné míře,
  - citace musí buď naše myšlenky potvrdit, nebo být podkladem k polemice s jejím obsahem,
  - u každé citace musí být informace, díky níž lze bezchybně identifikovat pramen,
  - citujeme z pramenů, jejichž vydání bylo první nebo naopak naposledy opravené,
  - citace v textu graficky vymezuje uvozovkami a případně je zvýrazňujeme kurzívou.
- **rozlišujeme parafrázování od plagiátorství** – v odborném textu často vytváříme parafráze, tj. vlastními slovy převyprávěné cizí myšlenky. Využíváme je v pasážích, v nichž potřebujeme např. stručně shrnout názory, které by při doslovném citování byly příliš rozsáhlé. Při parafrázi si však musíme dávat pozor, abychom se nedopustili, byť nevědomky, plagiátu, tj. abychom nepřevzali doslovně cizí text, aniž bychom jej graficky vymezili jako citaci.
- **poznámkový aparát** – obvykle jej řadíme na konec kapitoly, ale je možné jej umístit i pod čarou na konci stránky. Při volbě umístění berme zřetel na fakt, že obsáhlost poznámkového aparátu může být na jednotlivých stranách různá. Abychom se vyhnuli situaci, kdy by poznámky pod čarou zabíraly třeba i jednu třetinu strany a graficky tak tříštily podobu práce, doporučujeme poznámkový aparát uvádět na konci kapitoly.

V poznámkovém aparátu uvádíme bibliografické citace, jimiž identifikujeme zdroj, z něhož jsme citovali či parafrázovali, údaje jimiž rozvádíme náš text, ale které v rámci řešení našeho tématu jsou okrajové, překlad citace apod.

Náležitosti odborného textu

Formální úprava odborných textů nebývá jednotná, zpravidla je stanovena konkrétní fakultou, případně jejich katedrami. Podoba takových písemných prací je ovlivněna de facto doporučeními vedoucího práce, který s jejich vedením má mnohaleté zkušenosti. Následující výčet náležitostí odborného textu proto opět chápeme jako doporučující.

- **přední strana desek** – název univerzity a fakulty, označení práce (Diplomová práce), místo a datum vydání, jméno diplomanta
- **titulní list** - název univerzity, fakulty a katedry, název práce, místo a datum vydání, jméno vedoucího práce a diplomanta
- **prohlášení o autorství a seznamu literatury** – obvykle se používá vše vysvětlující definice „*Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracoval samostatně a použil jen prameny uvedené v seznamu literatury.*“
- **poděkování vedoucímu práce a jiným osobám** – je všeobecnou slušností písemně vedoucímu práce poděkovat za vedení práce a veškerou pomoc. Student zde má rovněž možnost poděkovat za podporu svým blízkým, rodičům, přátelům apod.
- **obsah** – uvádí se všechny kapitoly se stránkováním
- **úvod** – zahajující kapitola vlastní práce, v níž čtenáře stručně uvádíme do problematiky, jíž se zabýváme, vysvětlujeme cíle práce, metodologii, jakou budeme problém řešit, a velmi obecné naznačení struktury celé práce
- **metodologická kapitola** – vysvětlujeme, jakou metodu při řešení našeho problému využíváme, přičemž zde vysvětlujeme základní terminologii, kterou v práci používáme
- **řešení problému** – vlastní část práce, v které aplikujeme zvolenou metodu a vybraný problém řešíme. Jde o stěžejní část celé naší práce, ve které uvádíme dosavadní poznatky, nabízíme nová řešení problému apod.
- **závěr** – stručné shrnutí výsledků, ke kterým jsme během práce dospěli, zpravidla v rozsahu 2-3 stran
- **seznam literatury** – uvádíme plný výčet veškerých pramenů, které jsme při tvorbě práce použili. Doporučuje se uvést nejdříve **primární literaturu**, poté **literaturu sekundární**, kterou rozdělíme na knižní publikace, seriály, články, internetové stránky apod.
- **resumé** – stručný popis diplomové práce, v němž je popsán cíl práce, metodologie a dosažené výsledky. Resumé je psáno v jednom ze světových jazyků, především v angličtině a němčině. Obvykle je uvedena i česká verze

Formální úprava odborného textu

Podobu odborného textu se obecně doporučuje vytvářet v souladu s ČSN 01 6910 ze srpna 1997. Většinou si ale každá z univerzit, respektive fakult určuje individuální pravidla pro formální úpravu odborných textů, přičemž mnohdy jsou blíže specifikována vedoucím práce. Z těchto důvodů se touto problematikou nebudeme podrobněji zabývat, pouze uvedeme nejčastější pravidla:

text píšeme jednostranně na list papíru formátu A4,

- řádkování 1,5 až 2,
- okraje: levý 4 cm, pravý 2 cm, horní 3 cm, spodní 2 cm,
- stránkování je průběžné kromě titulního listu, zpravidla dole uprostřed,

- typ písma: doporučuje se Times New Roman, velikost 12, více typů a velikostí písma působí rušivě,
- tabulky, grafy apod. je vhodné číslovat a opatřit popisem.